

О.В. ГОНЧАРУК (канд.пед.наук)
Педагогічного інституту ВНУ імені Лесі Українки

САМОСВІДОМІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В АКсіОЛОГіЧНОМУ ВИМіРІ

Стаття присвячена питанням формування самосвідомості молодшого школяра. Розглядається аспект ціннісного тлумачення означеного поняття як якісної характеристики особистості. Підкреслена актуальність виховую чого навчання в початковій школі.

Ключові слова: *свідомість, самосвідомість, молодший школяр, ціннісний підхід, цінності, гуманістична педагогіка, ставлення до природи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

У складній багатоаспектності педагогічного процесу сучасної школи особливе місце займає формування особистісних якостей та характеристик молодшого школяра.

Актуалізовані у радянський період розбіжності між декларованими і реальними суспільними цінностями не зникли, на жаль, у сучасному суспільстві. Доведено, що цінності багато в чому визначають поведінку людини і виступають її каталізатором [4].

Як свідчить узагальнення теоретичних напрацювань, означений нами аспект не був предметом спеціального дослідження.

Мотиви, що зумовлюють доцільність обраного нами напряму, наступні:

– по перше, гуманізація освіти на сучасному етапі визнає пріоритетним;

– аксіологічний підхід до освітніх проблем, в тому числі й розвитку особистості (В. Крижка, В. Кремень).

По-друге, актуалізується аспект особистісно орієнтованого підходу до формування особистості (І. Бех, І. Якиманська).

По-третє, молодший шкільний вік – особливо сенситивний, у якому закладаються основи особистісного становлення людини, формуються її якісні характеристики.

Значна увага дослідниками останніх років приділяється питанню формування духовності молодшого школяра (І. Бех, Н. Антонова, М. Боришевський, В. Кремень, О. Матвієнко, Н. Антонова, В. Кремень, О. Сухомлинська та ін.). Названі автори торкаються окремих аспектів формування самосвідомості молодшого школяра.

Однак визначений нами напрям потребує досконалішого вивчення.

Формування цілей (постановка завдання). Для нашого дослідження важливим є розкриття змістової характеристики молодшого школяра у контексті аксіології.

Аналіз досліджень і публікацій, якщо започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Зауважимо, що чимало науковців, навіть не вживаючи терміну аксіологія, аксіологічний, цінності, розглядали питання формування особистості у контексті педагогічної аксіології. Пріоритет тут ми надаємо В. Сухомлинському. Серед сучасних науковців особливо плідним є доробок І. Беха, О. Савченко, М. Боришевського, І. Якиманської, О. Киричука, а в контексті суто аксіологічного трактування – В. Крижка, В. Сластьоніна.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Людина – система самоорганізовувана. Феномен структури її психіки полягає в тому, що співвідношення підструктур однаковою мірою важливе для самоорганізованого розвитку. Одна із підструктур – самосвідомість, що корелює із самооцінкою, самоставленням, самореалізацією, самоутвердженням.

Залишивши поза увагою даної статті безперечно важливе питання і цінностей, їх характеристики, зупинимось на суттєвій характеристиці ціннісного поля особистості – самосвідомості.

Суттєвим для розгляду означеного нами аспекту у контексті аксіології є обґрунтування смислу цінностей О.Г. Дробницьким, який стверджує, що за цінностями виступає проблема особистості й суспільства [3].

Доведено, що лише усвідомлена цінність спроможна виконувати функцію орієнтування поведінки. Визнаючи цінність того чи іншого предмета, явища особистість усвідомлює міру відповідності даного об'єкта, знання про його цінність поєднуються із знанням про ставлення людини про нього. Тут явна пріоритетними є такі елементи самосвідомості як самооцінка, самопізнання, самоствавлення.

Про взаємозалежність цінностей і самосвідомості свідчать судження В. Крижка, В. Брожек [4; 2]. Так, на думку В. Крижка функціональне призначення цінностей полягає у спрямованості на задоволення трьох людських потреб; екзистенціальних; потреб соціальної взаємодії; потреб розвитку соціальних груп. Серед функцій цінностей, які виділяє В. Брожек [2] суттєвою ми відзначаємо виконання засобу формування самосвідомості суб'єкта.

На основі сказаного правомірним вважати самосвідомість як ціннісну характеристику особистості, і водночас механізмом її розвитку.

Оскільки людина живе в певному мікросоціумі, кожен факт її взаємодії з навколишнім світом, безумовно, піддається ціннісному освоєнню. Вся система взаємодії людини з навколишнім, взаємовідносин до нього та до самої себе утворює своєрідний світ цінностей (аксіосферу) [4]. З огляду на те, що цінності поєднують в собі матеріальні й духовні основи, а цінності найвищого рівня – духовні, то акцентуємо, що розвиток аксіологічної сфери особистості неможливий поза свідомістю, а отже, й самосвідомістю. Ми в цьому аспекті підтримуємо думку К.А. Альбуханової-Славської стосовно гармонії між свідомістю і почуттями [1].

Відомо, що духовну основу особистості складають виховні цінності [5].

Беручи до уваги концептуальний підхід Б.Т. Лихачова щодо джерел виховних цінностей (домінантними автор виділяє 4: генетичне, індивідуально-особистісне, природне, соціум не, соціально-космічне) [5, с. 34]. Ми виокремлюємо у контексті нашого дослідження головною цінністю людину, яка повинна бути духовною, відтак самосвідомою. Водночас самосвідомість як ціннісний компонент особистості надає їй стійкості, регулює її дії й поведінку. Принагідно зауважимо актуальність позицій гуманіста – педагога В.О. Сухомлинського [6], який у своїй педагогічній теорії і практиці утверджував необхідність донести до своїх вихованців розуміння того, як і з допомогою чого можна стати справжньою людиною, вчив само проектуванню (якою людина може й повинна бути), старався виробити у кожного з них свідоме само відношення до себе.

Отже, у формуванні самосвідомості молодшого школяра одним із перспективних шляхів є методологічне осмислення ціннісного підходу, який ґрунтується на визнанні людини як найвищої цінності.

Визначена позиція закладена ще в народній педагогіці актуалізувалася у вітчизняній педагогічній науці у дослідження В.О. Сухомлинського, М.Г. Стельмаховича, В.Г. Кузя, І.Д. Бега, М.Й. Боришевського, В.Г. Кременя та ін.

На сучасному етапі реформування освіти все більш значущою постає проблема пріоритету виховую чого навчання на зміну навчаючого виховання (Кремень), де ключовою є виховання особистості школярів, формування їх цінностей.

З огляду на сказане актуалізується потреба формування ціннісного ставлення школяра до самого себе, до оточуючого, до ближніх, до природи, усвідомлення цілісності та гармонії відношень у системі "людина-природа-суспільство".

Процесуальна гармонійність у визначеному нами напрямі забезпечується різними чинниками, в тому числі й інтеграцією освіти.

Виховні цілі інтегрованого курсу "Я і Україна" визначаються і реалізуються як самим природознавчим змістом, так і змістом освітньо-виховної діяльності, методами її організації.

Адже в кожен момент навчання, здійснюється не тільки освіта, а й виховання й розвиток особистості.

Доцільно, наприклад, у формуванні в учнів патріотичних почуттів акцентувати на усвідомленні рівності людей всіх рас, національностей (при вивченні, скажімо, тем "Планета Земля – наш космічний дім", "Населення Землі").

Важливим є постійний акцент не тільки на знанні учнями різноманітності рослинного й тваринного світу. Най глобальніших екологічних проблем і причин їх виникнення, а й на усвідомленні відповідального ставлення людини до природи, формування переконань у необхідності збереження природи Землі, залежності життя на Землі і цілісності природи від дій та поведінки людини.

Актуальним є судження В.О. Сухомлинського щодо формування самосвідомості молодших школярів та етапності цього процесу: "Винятково важливо, – писав він, – щоб світ думок, почуттів, переживань підлітка поступово розширювався – від погляду на своє село, місто, область до погляду на свою Батьківщину, на сучасне й майбутнє [6, с. 498].

Фабулою нашого бачення процесу формування самосвідомості молодшого школяра в аксіологічному вимірі є орієнтири на ціннісні характеристики особистості і, передусім, ключові елементи її самосвідомості: самооцінки, самовиховання, самовираження.

Важливо, щоб у всьому ансамблі відносин як змісту особистості превалювали ціннісні орієнтації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Узагальнення викладеного дає можливість зробити такі висновки:

Формування самосвідомості молодшого школяра як ціннісної характеристики особистості дає підґрунтя для розуміння її цілісності.

Цінності – це завжди проблема вибору. Якщо школяр матиме високий рівень самосвідомості, ми переконані: він, вибере тільки позитивні цінності.

Отже важливим завданням вчителя є формування самосвідомості учня в освітньому просторі початкової школи.

Перспективу подальших наукових пошуків досліджуваного нами аспекту вбачаємо у вивченні змісту та функціональних особливостей навчально-методичного супроводу формування досліджуваного явища, а також потенційних можливостей інтегрованого курсу "Я і Україна".

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1999. – 299 с.
2. Брожик В. Марксистская теория оценки / В. Брожик. – М., "Прогресс". – 1982. – 258 с.
3. Дробницький О. Г. Некоторые аспекты проблемы ценностей / О. Дробницький Проблема ценностей в философии. – М., Л., 1966. – 25-31 с.
4. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою / Василь Васильович Крижко Навч. посібник. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
5. Лихачев Б. Т. Введение в теорию и историю воспитательных ценностей / Б. Т. Лихачев. – Самара, 1997. – 84 с.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський Вибрані твори: в 5 т. – Т.3. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 301-627.

Надійшла до редколегії 27.02.2011

Гончарук О. В. Самосознание младшего школьника в измерении аксеологии

В статье раскрываются аспекты формирования самосознания младшего школьника. Рассматривается аспект ценностного понимания его как качественной характеристики личности. Подчеркивается актуальность воспитывающего обучения в начальной школе.

Ключевые слова: сознание, самосознания, младший школьник, ценностный подход, ценности, гуманистическая педагогика, отношение к природе.

Goncharuk O. V. Consciousness of junior schoolboy in measuring of acsiologi

The article is devoted to the formation of primary school pupils awareness. Aspect of holistic interpretation of conceptions considered as qualitative characteristics of personality. Topicality of teaching in elementary school is accented.

Key words: *consciousness, awareness, primary school pupil, holistic poin of view values, humanistic pedagogy, attitude to nature.*